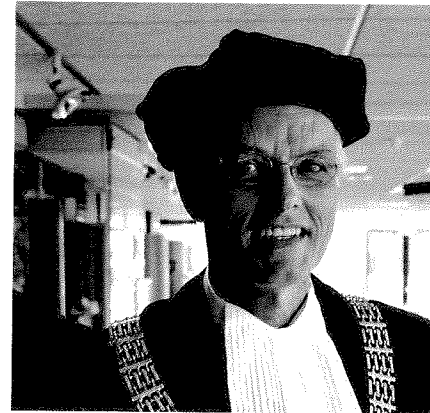

Open ...

Fred Mulder

Rector magnificus Open Universiteit

1 Inleiding¹

Nog nooit heb ik een artikel of presentatie van zo'n korte titel voorzien als de rede van vandaag. Vier letters slechts: O ... P ... E ... N, maar ze staan voor een zeer krachtig, rijk en veel betekend begrip, een rede waard.

Voor alle duidelijkheid, wij zullen vanmiddag *niet*:

- terugblikken in de *geschiedenis* van de Open Universiteit; dat is vorig jaar genoegzaam gebeurd bij ons 25-jarig bestaan (URL OUNL-dies-2009)
- de balans opmaken van **10 jaar rectoraat** bij de Open Universiteit; dat kunnen anderen beter doen
- een **persoonlijk relaas** van de terugtrekkende rector aanhoren; daar zijn andere gelegenheden voor.

Neen, daarentegen wil ik u vanmiddag graag laten delen in een *lofzang op het concept 'Open'* ... natuurlijk met inachtneming van de in academisch gezelschap gewenste relativering. In een half uur zullen we ontdekken dat er over de term *Open* veel meer valt te vertellen dan dat deze deel uitmaakt van de naam van onze universiteit.

We gaan even terug naar 2006, toen onze diesviering geheel gewijd was aan *Open Educational Resources* (URL OUNL-dies-2006). OER, dat zijn leermaterialen die vrij beschikbaar zijn op het internet zodat iedereen die kan gebruiken (als geïnteresseerde, als leerling / student of als docent / onderzoeker) én er aan kan bijdragen (door beoordeling, met commentaar of met aanpassingen / aanvullingen).

Er waren toespraken van Ján Figel¹, toenmalig Eurocommissaris voor onder meer Onderwijs, en Steve Lerman van de gerenommeerde Amerikaanse universiteit *MIT* (Massachusetts Institute of Technology), pionier in de wereldwijde OER-ontwikkeling met hun in 2001 gestarte *OpenCourseWare* project (URL MIT-OCW). Mijn eigen rede toen, met de onmogelijk lange titel *'The advancement of Lifelong Learning through Open Educational Resources in an open and flexible (self)learning context'* (Mulder, 2006), startte met een citaat van *Sir John Daniel*, onze tweede spreker van vanmiddag, dat luidt:

"The most promising initiative in e-learning is the concept - and the developing reality - of Open Educational Resources."

Anno 2010 kunnen we de claim in deze uitspraak nog wel wat oprekken, en de 'e' in 'e-learning' gevoeglijk schrappen. OER raakt niet slechts de *e-learning* gemeenschap, *OER* biedt ongekende en aantrekkelijke *mogelijkheden* voor het *gehele onderwijs* in al zijn facetten. Zo zien we de 'klassieke' wereld van *Open and Distance Learning* (ODL), waarin de Open Universiteiten acteren, geflankeerd worden door een moderne, digitale wereld onder het label *Open Education*, voortgekomen uit het *OER-paradigma*. Het is veelzeggend dat dé jaarlijkse conferentie over OER zich met de naam *Open Ed* tooit (URL OpenEd-2010), en dat je daar nauwelijks deelnemers aantreft uit de ODL-wereld. Pas dit jaar, in de zevende editie, die

begin november in Barcelona is georganiseerd door de Open Universiteiten van Cataluna en Nederland in samenwerking met Brigham Young University, pas

HOME	INVITATION	PROGRAM	REGISTRATION	VENUE	HOTELS	PARTNERS
Open Ed 2010						
<small>The Seventh Annual Open Education Conference</small>						

¹ In verkorte vorm uitgesproken bij de rectoraatsoverdracht van de Open Universiteit.

nu zien we een substantiële deelname vanuit de klassieke ODL-wereld. En dat is mooi, want er valt veel te verwachten van een *versmelting* van de *ODL-gemeenschap* (die meer conceptueel is ingesteld, institutioneel is ingebed en een veelzijdige, decennialange ervaring kent) en de *OER/OpenEd-gemeenschap* (die meer instrumenteel is gedreven, individueel is geïnspireerd en een frisse en onbevongen cultuur kent). Die combinatie zou wel eens kunnen leiden tot een *majeure innovatie* voor het gehele onderwijs. Maar daarover later meer ...

We starten nu met een bespreking van de verschillende soorten openheid waarmee Open Universiteiten zich laten karakteriseren.

2 Klassieke openheid als fundament van Open Universiteiten

Lange tijd hebben de Europese Open Universiteiten zich gepresenteerd onder het gezamenlijke label *Open and Distance Learning* (ODL). In 2004, bij de Conferentie van de *European Association of Distance Teaching Universities* (URL EADTU), georganiseerd in Heerlen door de OU, werd overgestapt op een nieuw overkoepelend label, namelijk *Lifelong Open and Flexible (LOF) learning* (zie de 'Heerlen Message', URL EADTU-Heerlen-2004). Het concept *Open* is dus gehandhaafd, maar de term *Distance Learning* is geschrapt, omdat die niet goed meer past bij de huidige geavanceerde digitale, online en virtuele voorzieningen. Toegevoegd is de doelgroep (*Lifelong learners*), een duidelijk onderscheidend kenmerk van de Open Universiteiten. En het unieke onderwijsmodel wordt nu gekarakteriseerd als *Open and Flexible learning*. Merk op dat een begrip als *e-Learning* niet in het label is opgenomen, omdat die aanpak inmiddels gemeengoed is geworden bij alle onderwijsinstellingen en dus niet meer profilerend is voor de Open Universiteiten.

In het in de maak zijnde nieuwe *Instellingsplan voor de OU* hebben we besloten om alle onderscheidende kenmerken onder één voor de instelling *profilerende noemer* te rangschikken, en dat is - hoe kan het anders? - het concept *Open*.

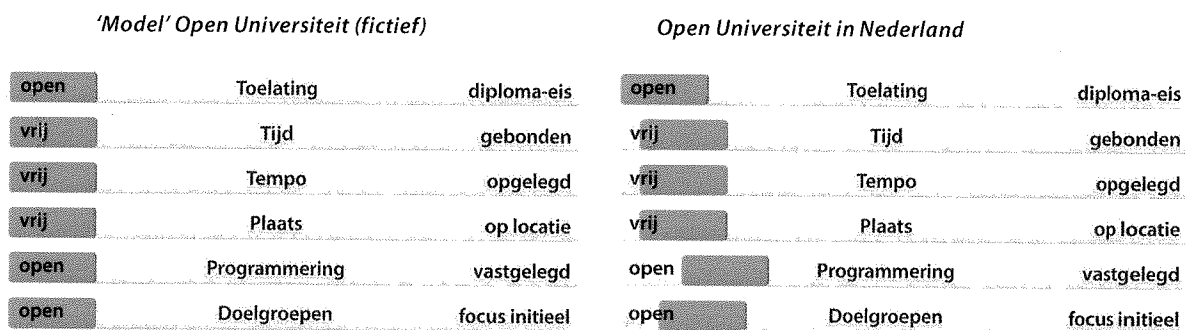
Er is dan - in de klassieke betekenis - sprake van een *zesvoudige openheid*:

- a. **Open Toelating:** iedereen wordt in beginsel toegelaten, er zijn dus strikt genomen geen ingangsdiploma's vereist (dit in tegenstelling tot de reguliere universiteiten waar een VWO-diploma - of een vervangend colloquium doctum - noodzakelijk is om met een studie te kunnen beginnen)
- b. **Vrijheid van Tijd:** men kan op elk moment in het academisch jaar met de studie aanvangen en op elk tijdstip van de dag, overdag of 's nachts, studeren (dit tegenover de tijdgebondenheid bij de collega-universiteiten met hun vaste startmomenten, meestal niet vaker dan één of twee keer per academisch jaar, en hun colleges op vaste dagdelen)
- c. **Vrijheid van Tempo:** de studie kan in beginsel volgens eigen tijdsplanning en snelheid plaatsvinden (dit versus een door roosters opgelegd tempo bij een reguliere universitaire studie)
- d. **Vrijheid van Plaats:** studeren kan met cursusboeken en met online leermaterialen en leerdiensten; dat kan thuis, op het werk (met toestemming ...), in een van onze studiecentrum, in een bibliotheek, een virtuele klas, onderweg in de trein of het vliegtuig, in het buitenland op vakantie of voor werk, op de boot, in detentie, enzovoorts (dit in onderscheid met het noodzakelijk aanwezig zijn op de instellingslocatie voor allerlei onderwijsactiviteiten bij de zusteruniversiteiten, die zonder uitzondering 'residentieel' werken)
- e. **Open Programming:** de onderwijsprogramma's kennen bepaalde vrijheden naar inhoud en volgorde, men kan naar eigen keuze modules / cursussen volgen en desgewenst combineren, er zijn korte onderwijsprogramma's en open bacheloropleidingen (dit in contrast met de reguliere universiteiten waar de opleidingen meestal vastliggen, zowel naar inhoud als naar volgorde, en weinig flexibiliteit bieden)
- f. **Open naar Doelgroepen:** de populatie is zeer heterogeen, is van alle leeftijden en kent een breed scala aan contexten, met als gemeenschappelijk kenmerk dat men de studie (in deeltijd) combineert

met werk, zorgtaken of andere activiteiten: leven-lang-leerders van diverse pluimage (dit tegenover de collega-universiteiten met hun focus op de meer homogene doelgroep voor initiële opleidingen: de 18-23 jarigen).

In Figuur 1 wordt de positie op de zes dimensies van openheid getoond voor een 'model' Open Universiteit (6x ter uiterste linker zijde), die overigens nergens zo wordt aangetroffen. Voor reguliere universiteiten is het patroon - niet getoond in Figuur 1 - in de praktijk meestal compleet het tegenovergestelde (6x ter uiterste rechter zijde).

De Open Universiteit in Nederland staat wel in Figuur 1 en daarin zien we dat de OU op alle dimensies van openheid hoog scoort, hoewel - op één dimensie na (de toelating) - nergens 100%. In vergelijking met zusterinstellingen elders in Europa en de wereld is de *OU in Nederland* met *dit patroon* van openheid te kwalificeren als een *zeer open* instelling, meer nog waarschijnlijk dan de OU in de UK, en zeker veel meer dan in ons andere buurland, de wat conventionele FernUni in Duitsland (die bijvoorbeeld geen open toelating kent).

Figuur 1 De zes dimensies van openheid voor een 'model' Open Universiteit (fictief) en voor de Open Universiteit in Nederland

3 Openheid: doctrine of drijfveer?

De vraag doemt onderhand op of volledig *Open Onderwijs*, zoals hiervoor bedoeld, wel dient te worden nagestreefd. Is dit dan zo'n *superieur model* boven andere onderwijsmodellen?

Het antwoord is '*neen*', een zelfde antwoord dat gegeven moet worden als de vraag betrekking zou hebben op een ander onderwijsmodel, zoals *Probleemgestuurd Onderwijs* (PGO) of *Projectonderwijs*. Er bestaat immers niet één superieur onderwijsmodel dat alle verschillende doelgroepen optimaal dient of kan dienen.

Daar komt bij dat we openheid niet moeten zien als een doctrine maar veeleer als een *drijfveer van de instelling* om zoveel mogelijk *tegemoet te komen* aan de kenmerken, omstandigheden en behoeften van de doelgroepen waarvoor de OU bestaat. De klassieke zesvoudige openheid biedt daarvoor *veel ingrediënten*, maar zal in wijsheid moeten worden toegepast omdat er *ook ongunstige factoren* in kunnen schuilen. Bovendien kan de openheid worden beperkt door *regelgeving* of *wettelijke kaders*. Ten slotte vraagt de toegenomen heterogeniteit in de populatie om een *variërende receptuur* van openheid.

Laten we nu, indachtig deze kanttekeningen, de zes dimensies van openheid voor de OU-praktijk nog eens nalopen en - waar nodig - nuanceren ...

Voor de eerste dimensie (*Open Toelating*) is nuancering niet aan de orde, of het zou de opmerking moeten zijn dat deze 'in volle glorie' geldt - zoals dat hoort - voor het begin van het studietraject (de bacheloropleiding), echter - vanzelfsprekend - *niet* voor het vervolg in de *masteropleiding* (waarvoor een bachelordiploma moet zijn behaald, al dan niet aangevuld met een schakelprogramma).

Bij de laatste twee dimensies (*Open Programmering* en *Open naar Doelgroepen*) gelden beperkingen vanwege regelgeving of wettelijke kaders, waardoor de scores in Figuur 1 ook wat lager uitvallen. Zo zijn bijvoorbeeld de *geaccrediteerde bachelor- en masteropleidingen* in hun programmering zeer *beperkt open*, want onderworpen aan het Nationaal Kwalificatieraamwerk Hoger Onderwijs en aan landelijke domeinspecifieke referentiekaders. Ook biedt de OU weliswaar een open bacheloropleiding aan maar nog *geen open masteropleiding*.

Voorts mag de OU wat betreft de doelgroepen *geen studenten jonger dan 18 jaar* inschrijven. Dat is vreemd in het licht van de leven-lang-leren missie en jammer, want er is een groeiende groep leerlingen in het voortgezet onderwijs die zich graag via OU-cursussen wil *oriënteren* op hun mogelijkheden en voorkeuren voor een studie in het hoger onderwijs. Dat gebeurt nu via wat afwijkende trajecten en datzelfde doen we voor *excellente en hoogbegaafde leerlingen*.

Aan de resterende drie dimensies, de *Vrijheden* van *Tijd*, *Tempo* en *Plaats*, komt de OU goed tegemoet. Dit wordt enerzijds mogelijk gemaakt door de (multimediale) *leermaterialen*, die van hoge kwaliteit zijn en ontworpen voor *zelfstudie*, met minimale tussenkomst van een docent en in toenemende mate *digitaal* beschikbaar. Anderzijds kunnen *leerdiensten* (zoals studieadvies, studiebegeleiding, groepsbijeenkomsten, seminars, lezingen, tentamenvorbereiding, teamwork, leergemeenschappen, e.d.) steeds vaker en gemakkelijker *online en virtueel* worden benut. Dit vergroot de vrijheid van handelen ten opzichte van de situatie dat fysieke contacten noodzakelijk zijn. Toch scoren de drie vrijheden in *Figuur 1 geen 100%*, omdat ze enigszins ingeperkt worden door bijvoorbeeld een vastliggend tentamenrooster of door gewenste of zelfs enkele verplichte fysieke bijeenkomsten.

Overigens kunnen er ook goede gronden zijn om genoemde *vrijheden* - laten we zeggen - te '*disciplineren*'. Dat zien we bijvoorbeeld bij een deel van de doelgroep voor wie de vrijheden te groot zijn, hetgeen - ongewild en onnodig - ongunstig uitpakt voor hun kansen op tijdig en geregeld succes in de studie. Open onderwijs blinkt vooralsnog niet uit in de behaalde rendementen. Het is alle jaren dat de OU bestaat één van haar belangrijke opgaven geweest om zo te variëren in haar *receptuur van openheid*, dat enerzijds de *vrijheden overeind* blijven voor hen die hier wel bij varen, maar anderzijds ook voldoende *structuur en houvast* wordt geboden voor de groep die het juist dáár van moet hebben. Een richtsnoer zodat de situatie verandert van '*vrijheid / blijheid*' in '*regelmaat / resultaat*'. De behoefte hieraan laat zich vooral voelen in de lange studietrajecten, zoals de bachelor- en masteropleidingen. Onder de nationale prioriteit van de universiteiten om het studiesucces van studenten te vergroten en zo de rendementen te verbeteren, voert de OU haar eigen agenda van hierop gerichte maatregelen uit, onder meer via het programma *De student meer centraal*.

Hierbij moet onder meer op de vrijheden van tijd, tempo en plaats worden ingeleverd. Er is sprake van - wat we noemen - '*blending*' van het *open* model met componenten van een meer '*gesloten*' model. Dat kan in allerlei vormen en gradaties. Zo kunnen contactmomenten met het huidige niveau van ICT-voorzieningen ook heel goed *online en virtueel* plaatsvinden, in plaats van of in aanvulling op fysiek, waardoor de vrijheid van plaats nauwelijks aangetast wordt. Zie het rechter voorbeeld in Figuur 2, vergeleken met het linker voorbeeld. Merk op dat de '*blending*' natuurlijk ook meer naar rechts kan liggen dan bij de twee voorbeelden in Figuur 2. Dat zal zich echter eerder voordoen bij instellingen waar het primaat ligt bij contactonderwijs, en waar de omgekeerde wens bestaat om dit gesloten model wat open te breken.

'Blending' van open en gesloten componenten

... met vooral fysieke contacten ...

... contacten vooral online / virtueel ...

vrij	Tijd	gebonden	vrij	Tijd	gebonden
vrij	Tempo	opgelegd	vrij	Tempo	opgelegd
vrij	Plaats	op locatie	vrij	Plaats	op locatie

Figuur 2: 'Blending' van open en 'gesloten' componenten op de drie vrijheidsgraden van Tijd, Tempo en Plaats: twee uiteenlopende voorbeelden

4 Digitale openheid

Eerder is al opgemerkt, dat de klassieke openheid van Open Universiteiten in het afgelopen decennium geflankeerd is door digitale openheid. We hebben daarbij nog slechts gerefereerd naar *Open Educational Resources*, maar die behoren tot een **familie van digitale openheid**, ontstaan in het internettijdperk:

> **Open Source**: een term die in 1998 werd geïntroduceerd en die verwijst naar de praktijk die in de productie en ontwikkeling van **software** vrije toegang geeft tot de bronmaterialen (de *source*) van het eindproduct.

> **Open Access**: een label dat verwijst naar het geven van vrije toegang tot culturele en wetenschappelijke verwezenlijkingen, in het bijzonder het gratis online beschikbaar stellen ervan, met dien verstande dat er geen veranderingen in mogen worden aangebracht (met name van belang bij **wetenschappelijke publicaties** en onderliggend materiaal). Hier zij verwezen naar de majeure doorbraak met de **Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities** uit 2003 (URL Berlin-declaration-2003), die inmiddels door zeer veel relevante organisaties in de wereld is ondertekend (in Nederland bijvoorbeeld door alle universiteiten, NWO, KNAW en HBO-raad).

> **Open Content**: een verzamelnaam voor **creatief werk** (zoals tekst, afbeeldingen, geluid en video) dat wordt gepubliceerd onder een licentie die het kopiëren maar veelal ook het **bewerken en verspreiden** ervan expliciet toestaat (let op het verschil met Open Access). Een zeer bekend voorbeeld is **Wikipedia** (URL Wikipedia).

> **Open Educational Resources**: deze term is geïntroduceerd door UNESCO in 2002 op een bijeenkomst

in Parijs met als thema *'The Impact of Open Courseware for Higher Education in Developing Countries'*. De term verwijst naar 'gedigitaliseerde materialen die vrij (gratis) en open beschikbaar zijn voor docenten, leerlingen / studenten en 'zelf-lerenden' om te gebruiken en te hergebruiken voor onderwijs, leren / studeren en onderzoek' (D'Antoni 2009a). Deze **definitie van UNESCO uit 2002** heeft verschillende opvolgers, maar is nog steeds de meest gangbare (OECD 2007). Ook hier zij verwezen naar een belangrijk internationaal statement, de **Cape Town Open Education Declaration** uit 2007 (URL CapeTown-

declaration-2007), waarvan de **impact** overigens nog wel achterblijft bij die van de *Berlin Declaration*, als we afgaan op de ondertekenaars. Het merendeel betreft individuele personen, terwijl de ondertekenende organisaties nog nauwelijks afkomstig zijn uit de *mainstream* van de universitaire wereld. Maar dit kan veranderen ...

Zonder af te willen doen aan het belang van de andere drie vormen van digitale openheid, zullen we hier focussen op **Open Educational Resources**, in het Nederlands geduid met **open leermaterialen**. Daarbij merken we direct al op dat we eigenlijk nog een vijfde digitale openheid behoeven:

> *Open Learning Services (OLS)*, die het complement vormen van OER.

Dit betreft dus *open leerdiensten* rondom de open leermaterialen, een verzameling van - al dan niet betaalde - *online en virtuele voorzieningen* (inclusief het zogenoemde *Web2.0* instrumentarium) voor bijvoorbeeld studieadvies, studiebegeleiding, groepsbijeenkomsten, seminars, lezingen, toetsing en examinering, raadpleging van bronnen, teamwork, leergemeenschappen, verschillende vormen van interactie met anderen, e.d. Met enkel *OER* heb je nog *geen onderwijs*, wordt er niet expliciet vorm gegeven aan het leerproces. Het is de combinatie van OER en OLS, mét natuurlijk professionele en betrokken docenten, die staat voor daadwerkelijk leren op een effectieve, efficiënte, interactieve, aantrekkelijke en boeiende manier.

Het is de combinatie van OER en OLS die je in de eerder aangestipte wereld brengt van - inderdaad - *Open Education!*

5 Open Educational Resources on the Move ...

OER MONDIAAL

Zoals al eerder aangegeven, is de OER-beweging op gang gekomen met het OCW-project van MIT in

The screenshot shows the Hewlett Foundation website. The main heading is 'Open Educational Resources'. Below it, there is a photo of a person reading. To the left is a navigation menu with categories like Education, Environment, and Population. To the right, there are sections for 'Newsroom' and 'Recent Grants'. The 'Recent Grants' section lists two grants from 2010: one from the North American Council for Online Learning and another from WNET.ORG.

2001. Dit project had aanzienlijke financiële steun van de Amerikaanse *William and Flora Hewlett Foundation* (URL Hewlett-Foundation). *Mike Smith* en *Cathy Casserly*, die toen bij de *Hewlett Foundation* het *Education Program* trokken, zagen al snel de potentie en relevantie van OER en zetten dit inzicht op visionaire wijze om in een omvangrijk en goed doortimmerd subsidieprogramma, geheel gewijd aan OER. Daarmee is de *Hewlett Foundation* *cruciaal* geweest in de OER-beweging (D'Antoni 2009a, Plotkin 2010). Veel projecten in allerlei delen van de wereld zijn door deze stichting gesubsidieerd, maar kregen tegelijkertijd ook adviserende en inspirerende inhoudelijke ondersteuning.

Ook *UNESCO* is altijd een belangrijk *pleitbezorger* van OER geweest, vanaf de al genoemde bijeenkomst in 2002. De bijdrage van UNESCO zat niet zozeer in de subsidiesfeer, maar meer in het versterken van het *mondiale bewustzijn* van de kracht en de mogelijkheden van OER. Dit gebeurde door het initiëren en modereren van internationale discussies, in bijeenkomsten maar ook in online forums, en het uitbrengen van rapporten en boeken (D'Antoni 2009b; URL UNESCO-OER-wiki en UNESCO-OER-CI). *Susan D'Antoni* was daar lange tijd de drijvende kracht. Nog een andere mondiale organisatie is de *Commonwealth of Learning*, die al jarenlang wereldwijd actief is in het bevorderen en ondersteunen van OER-initiatieven (West & Daniel 2009; URL COL).

The screenshot shows the UNESCO OER Community website. It features the UNESCO logo on the left and a central banner with the text 'Open Educational Resources'. Below the banner, there is a paragraph of text: 'This site was originally created by the UNESCO International Institute for Educational Planning (IIEP) as a place where members of the UNESCO OER Community can work together on questions, issues and documents. Over time we can build this site together.' There are also links for 'article', 'discussion', 'view source', and 'history'.

Het voorbeeld van MIT is inmiddels, in uiteenlopende varianten, door tal van instellingen en organisaties

in allerlei landen gevolgd, hoewel er nog maar weinig instellingen zijn die volledig zijn overgestapt op OER. Veel van de projecten zijn mede gefinancierd door de *Hewlett Foundation*. Voor een overzicht zie: D'Antoni 2009c, Wiley & Gurrell 2009, Plotkin 2010 en de URL Hewlett-Foundation. Om de opgebouwde kennis en ervaring met elkaar te delen, tot uitwisseling te komen van cursussen en instrumentarium, te helpen bij het starten van nieuwe initiatieven, en de beweging rondom OpenCourseWare in het alge-

meen te versterken is in 2005 het *OpenCourseWare Consortium* opgericht (Carson 2009; URL OCW-Consortium). Momenteel zijn er bijna 200 instellingen voor hoger onderwijs lid en zijn er zo'n 60 anderzootige leden (consortia, associaties, e.d.). Het OCW Consortium kent 15 zogenoemde *sustaining members*, waaronder de TU Delft en de Open Universiteit.

In de mondiale arena zien we een belangrijk mechanisme in online discussies, fora en raadplegingen (URL UNESCO-OER-wiki). Het afgelopen jaar hebben de *Commonwealth of Learning* en UNESCO de handen ineen geslagen met een initiatief onder de titel *Taking OER beyond the OER community: Policy and Capacity*. Dit omvatte het organiseren van een viertal *OER Capacity Building Workshops* en drie series van *Online Discussion Forums* en het sluit af met een *OER Policy Forum* op 1 december 2010 in Parijs in het *UNESCO hoofgebouw*. Op dit Forum worden de uitkomsten van de verschillende activiteiten besproken en de lijnen voor de toekomst uitgezet (URL COL-UNESCO-OER).

Ten slotte: een aanrader om te lezen is het *overzichtsartikel over OER* van de reeds genoemde *Mike Smith* in *Science* (Smith 2009). Hij geeft een mooie inkijk in de (nog korte) geschiedenis van de OER-beweging en bespreekt een reeks beloftes en uitdagingen van OER. En hij schetst een toekomst waarin OER een integraal en *transformerend* onderdeel wordt van de mondiale onderwijsomgeving. Ook het recente artikel van *David Wiley* in *EDUCAUSE Review* (Wiley 2010) is de moeite waard. Hij ontleedt de rol van openheid meer *filosofisch*, als een *katalysator* voor *onderwijshervorming*.

Een tweetal prikkelende citaten van Wiley:

"Even though evidence of outdated thinking is all around us in higher education, demand for education continues to grow at an unbelievable rate."

"As institutions and as individuals, we seem to have forgotten the core values of education: sharing, giving, and generosity."

Een derde interessant recent artikel is van *Patrick McAndrew* et al. 2010, in *EDUCAUSE Quarterly*. Ook daar wordt OER gezien als een *aanjager* van *vernieuwing* in het onderwijs, bijvoorbeeld in het verbinden van formeel en informeel leren en in het doorbreken van grenzen tussen *on-site* en *on-line* leren en tussen de amateur en de expert.

OER BIJ DE OPEN UNIVERSITEITEN

In 2006 komt er een nieuwe golf in de OER-beweging als de *Britse* en de *Nederlandse* Open Universiteit, als eerste in de wereld van open onderwijs, een OER-initiatief lanceren, beide ook weer mede gefinancierd door de Hewlett Foundation. De Britten starten met *Open-Learn* (Gourley & Lane 2009; URL OUUK-OpenLearn), in oktober,

wij in Nederland met *OpenER* (Schuwer & Mulder 2009; URL OUNL-OpenER), op 5 december, daarmee symboliserend dat dit project kan worden gezien als een 'cadeau' aan de samenleving.

Beide projecten:

- betreffen een **zeer beperkte uitsnede** van het totale cursusbestand
- zijn gericht op **leven-lang-leerders**
- bieden een nieuw **laagdrempelig portaal** tot het hoger onderwijs
- dienen daarmee het doel om de **deelname** aan het hoger onderwijs te **verbreden**
- slaan **bruggen** tussen **informeel** leren en **formeel** leren.

De belangstelling was in de looptijd van beide projecten bijzonder groot, zowel in de landelijke media als in termen van unieke bezoekers. Hét *onderscheidende* kenmerk is dat het hier cursussen betreft die ontworpen zijn voor *zelfstudie* in een setting van open onderwijs en daarom van hoge kwaliteit (moeten)

The screenshot shows the OpenER website interface. At the top, it says 'Open Universiteit' and 'Hoger onderwijs zonder drempels'. The main heading is 'OpenER'. Below this, there are several sections:

- Gratis cursussen van de Open Universiteit:** A list of courses available for free, including 'Cursus Politieke stromingen' and 'De Politieke stromingen'.
- Vakgebieden:** A list of subject areas such as 'Cultuurstudies', 'Informatica', 'Managementstudies', 'Natuurwetenschappen', 'Onderwijswetenschappen', 'Fotiek en basket', 'Psychologie', 'Rechtswetenschappen', and 'Spreektaal'.
- Over ons:** Information about the project, including 'Het doel' and 'Het team'.
- Over de cursus:** Details about the course, including 'Cursus Inhoud' and 'Cursus Doel'.
- Over de cursus:** Information about the course, including 'Cursus Doel' and 'Cursus Inhoud'.

zijn. De drijfveer bij beide instellingen om hiermee te beginnen lag in de erkenning van de grote potentie van **OER voor leven-lang-leren** (Mulder & Vincent 2005, Mulder 2006). Tegelijkertijd was er het besef dat er een risico wordt binnengehaald dat een deel van de groep van potentiële studenten zich niet meer gaat inschrijven als student bij de OU wanneer de zelfstudiecursussen gratis zijn. Waar tot nog toe de primaire waarde van het OU-onderwijs ligt bij de kwaliteit van het zelfstudie leermateriaal, zal - als die verdwijnt door het gratis aanbod - er **meer waarde** verbonden moeten worden aan de **open leerdiensten** rondom die open leermaterialen. En die moeten dan zo aantrekkelijk, nuttig en goed zijn dat men daar wél voor wil **betalen**. Want volledig gratis onderwijs, dat is geen optie en ook niet de bedoeling van het inzetten van OER. Zoals eerder gesteld: **géén OER zonder OLS**, en dan **OLS mét betaling!**

Welnu, deze harde logica gaat bij de OU's gepaard met flinke **onzekerheid**: zijn we in staat om inderdaad die open leerdiensten zó aan te bieden dat men zich dáárom als student inschrijft? Waardoor onze studentenpopulatie op peil blijft of - nog beter - verder groeit. Dit is zeker geen vanzelfsprekendheid! Heel **anders** ligt het bij de **reguliere universiteiten**, waar het primaat ligt bij een **'gesloten' model** van **contactonderwijs** met docenten in verschillende rollen en werkvormen, en daarmee meer bij de leerdiensten dan bij de leermaterialen. MIT zal toch probleemloos de studenten naar hun campus in Cambridge blijven trekken, omdat de contactcomponenten daar essentieel zijn in het onderwijsmodel. En dat geldt evenzeer voor onze Nederlandse collega-universiteiten in Delft, Leiden, Groningen, Wageningen of waar dan ook. De **risico's bij de OU's** zijn dus veel **groter** dan bij de **reguliere instellingen**. Het

is dan ook niet verwonderlijk dat de projecten OpenLearn en OpenER slechts betrekking hebben op een klein deel van het totale cursusbestand. Het tekent de voorzichtige, verkennende aanpak bij beide OU's, op zoek naar **duurzame scenario's** voor de toekomst (Gourley & Lane 2009, Schuwer & Mulder 2009).

Het voorbeeld van de Britse en de Nederlandse OU, beide lid van de EADTU, werd al snel gevolgd door deze associatie met het instellen van een **EADTU Task force** voor OER en de start van het **project MORIL (Multilingual Open Resources for Independent Learning; URL EADTU-MORIL)**, beide op initiatief en onder leiding van de Nederlandse OU. MORIL, gefinancierd door de Hewlett Foundation, is opgevolgd door andere EADTU-activiteiten en -projecten met

betrekking tot OER, onder meer met EU-subsidie (Van Dorp 2009; URL EADTU-OERHE). Het belangrijkste resultaat van MORIL was dat alle betrokken Europese Open Universiteiten werden geconfronteerd met de geweldige kansen van OER, maar ook met de knelpunten en mogelijke bedreigingen. Dat gaf bij alle deelnemende partners een impuls tot activiteiten, variërend van het draaien van een beperkte OER-pilot tot aan het ontwikkelen van een OER-strategie. Het meest vergaande voorbeeld is de **Turkse Open Universiteit Anadolu**. Deze mega-instelling, die 40% (!) van alle Turkse studenten bedient, heeft in 2008 besloten om **helemaal** over te stappen **op OER** (URL Anadolu-OCW).

Als aanvulling op MORIL heeft de EADTU een drietal **OER Seminars** georganiseerd (Van Dorp 2009):

- in Milton Keynes bij de OUUK / Thema: *OER Strategy Implementation* (mei 2008)
- in Leuven bij de KU Leuven / Thema: *OER Strategy Development* (oktober 2008)
- in Parijs in samenwerking met UNESCO / Thema: *OER Capacity Building* (maart 2009).

De eerste twee Seminars hadden Europese deelnemers, het laatste Seminar was mondiaal, namelijk gericht op interactie van de **EADTU OER Task force** met deelnemers van Open Universiteiten of associaties daarvan uit **Afrika, Azië en Latijns Amerika**. Doel was om de potentie van OER voor verbetering van het onderwijs te exploreren in de context van de verschillende continenten. Uitkomst was de intentie om in navolging van de EADTU andere **'regionale' OER Task forces** op te starten en uitwisseling van ervaringen en synergie te bereiken via een gezamenlijk **OER-platform**, dit in samenwerking met de wereldorganisatie voor Open Universiteiten, de ICDE (*International Council for Open and Distance Education; URL ICDE*) en UNESCO (URL EADTU-UNESCO). We citeren hier een paar treffende uitspraken van dit Seminar:

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

EADTU

INTERNATIONAL
COUNCIL FOR OPEN AND
DISTANCE EDUCATION

"US is positioned as the main initiator of the global OER movement."

"Europe is regarded as the major driver in the OER movement with respect to high-quality self-learning materials."

"Asia considers OER as an important facilitator to increase low enrolment figures."

"Africa intends to boost educational capacity with OER so as to suffice the large demand for education."

ICDE had in 2006 al een *Global OER Task force* ingesteld, ook onder voorzitterschap van de Nederlandse OU. In 2007 hebben we de zogenoemde *SCOP Meeting* van ICDE georganiseerd in Heerlen (URL ICDE-SCOP-2007). SCOP is bedoeld voor presidenten en rectoren van de Open Universiteiten die lid zijn van de ICDE en had in 2007 als thema: *Open Educational Resources as an instrument for achieving Education for All*, met als subtitel: *Policies, impact, conditions and implementation options for the ICDE membership*. SCOP 2007 was de opmaat voor het *Rapport* van de *ICDE Task force* (Mulder & Rikers 2008; URL ICDE-OERTF), dat eind 2008 werd gepresenteerd op de SCOP Meeting in Shanghai. We refereren hier naar de belangrijkste conclusies:

"The primary question is: How can OER contribute in responding to the UNESCO policy of 'Education for all', in capacity building, as well as in widening participation and access?"

The secondary question is: What role can be attributed to OER in developing or strengthening a knowledge-based society?"

Combining the strengths of ODL universities with the OER concept is the most powerful method for society to tackle both the primary and secondary questions.

It is imperative to keep OER away from a fundamentalist approach or a dogmatic view.

Because of the large diversity, international prioritization is difficult and should be brought back to institutional and at most national level.

'Knowledge is a public good' and therefore requires public funding.

Sustainability is not to be taken for granted and depends on a change in funding schemes (change in weighting of components or additional money)."

De derde conclusie gaf aanleiding tot de titel van het rapport: *A Golden Comb?! – OER and Open, Flexible and Distance Learning*.

In juni 2009 was de Nederlandse OU de gastheer van de combinatie van de 23^e Wereldconferentie van ICDE en de Europese jaarconferentie van EADTU, in Maastricht (URL M-2009). Deze zogenoemde *M-2009 Conferentie* had een breed thema: *Flexible Education for All: Open – Global – Innovative*. Er was veel aandacht voor OER, onder meer door een follow-up op het UNESCO / EADTU Seminar over OER eerder dat jaar. M-2009 bracht de *Maastricht Message* voort (URL M-2009-Maastricht), met daaronder een aantal specifieke statements. Eén daarvan heeft betrekking op OER en daaruit halen we twee fragmenten aan:

"It is evident that the increasing – and increasingly diversified – demand for higher education cannot be met through traditional means within traditional institutions.

Open Educational Resources (OER) offer an unprecedented opportunity to advance both the international commitment to Education for All and to building inclusive knowledge societies."

"It is because of the high quality of the learning materials, the learner-centred model and the scale of operation of ODL institutions that Open and Distance Learning can contribute significantly to equalizing access to knowledge worldwide through a continuum of learning opportunities that range from informal to formal."

De *Maastricht Message* is in de plenaire slotsessie gepresenteerd van de *UNESCO World Conference on Higher Education* van begin juli 2009 in Parijs (URL UNESCO-WCHE-2009).

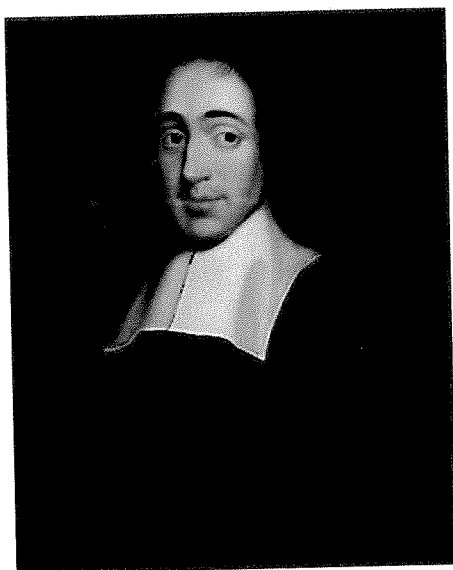
Ten slotte: in het *Communiqué* dat UNESCO heeft uitgebracht als uitkomst van de *WCHE 2009* lezen we onder item 13 (URL UNESCO-Communiqué) over OER het volgende:

"ODL approaches and ICTs present opportunities to widen access to quality education, particularly when Open Educational Resources are readily shared by many countries and higher education institutions."

Terecht wordt hier een duidelijke *voorwaarde* genoemd, wil OER inderdaad kunnen bijdragen aan het verbreden van de toegang tot kwaliteitsonderwijs, namelijk een *wijd verspreide adoptie* van OER als concept en als werkwijze, zowel over verschillende landen heen als wat betreft onderwijsinstellingen.

OER IN NEDERLAND

Wat dit betreft wordt er in het mondiale OER-veld met grote interesse gekeken naar wat er in Nederland gebeurt met OER, omdat ons land *internationaal behoorlijk voorop* is gaan lopen. Ook voor ons in Nederland is er nog een heel traject af te leggen, maar er zijn al flinke stappen in de goede richting gezet. Genoemd is reeds de OER-start in Nederland met het *OpenER-project* van de *OU* (URL OUNL-OpenER), dat heeft gelopen van 2006 tot de zomer van 2008, met externe financiering van de Projectdirectie Leren & Werken van de ministeries van OCW en SZW en van de Hewlett Foundation. Totaal hebben we circa *één miljoen unieke bezoekers* gehad op uiteindelijk zo'n *25 zelfstudiecurssussen* van academisch nivo en hoge kwaliteit, met een studielast van circa 25 uur.

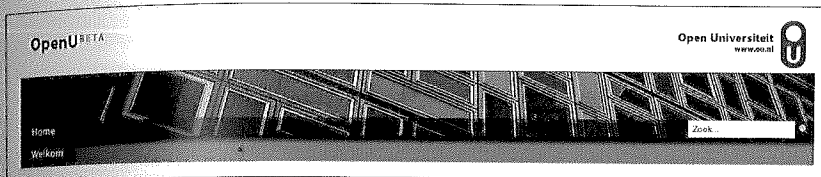
Er zijn ook verschillende interessante *spin-offs* van OpenER. Om te beginnen de *Spinozareeks*, in samenwerking met de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (*NWO*). De Spinozapremie is een prestigieuze geldprijs die *NWO* jaarlijks uitreikt aan maximaal vier *eminent wetenschappers* voor hun baanbrekend en inspirerend onderzoek, een soort Nederlandse Nobelprijs, zou je kunnen zeggen. In de Spinozareeks delen Spinoza laureaten hun kennis met een breed publiek via *OpenER-achtige cursussen* (URL OUNL-Spinoza). Dat gaat dus veel verder dan een lezing of videocollege. De Spinozacursussen dragen niet alleen kennis aan over het onderzoeksdomein van de Spinoza laureaat, maar bieden ook oefeningen, studeeraanwijzingen en zelftoetsen. De Spinozareeks is *eind 2008* gelanceerd, telt tot nog toe twee cursussen en geniet veel belangstelling onder de Spinoza laureaten om eraan bij te dragen. Het belang van de Spinozareeks is dat door *topwetenschappers 'de toon wordt gezet'* voor het vrij, online beschikbaar en oefenbaar maken van hoogwaardige kennis in leermaterialen. Wie heeft er dan nog verhaal om niet

hetzelfde te willen doen? Daarnaast zou Nederland zo ook *exposure* kunnen krijgen voor zijn toponderzoekers bij een breed *internationaal publiek*.

Een tweede spin-off is *OpenUP*, waarmee we ons sinds 2008 richten op een doelgroep die niet echt beoogd was bij OpenER. Maar op het internet is waar wij op mikken geen wet, iedereen kan immers bij het OpenER-portaal binnenkomen. De hier bedoelde doelgroep omvat *bovenbouw havo/vwo-leerlingen*, die door hun school in de gelegenheid worden gesteld om OpenER-cursussen te volgen, bovenop het reguliere lesprogramma. De leerlingen kunnen daarmee onder meer vrije uren in hun rooster invullen met een *OpenER-studie* en kunnen zich zo inhoudelijk of qua niveau *oriënteren* op het *vervolgonderwijs*. Onder begeleiding van hun docenten leren ze zelfstandig online te werken. Desgewenst kunnen ze ter afsluiting hun kennis toetsen met een formeel tentamen bij de *OU*.

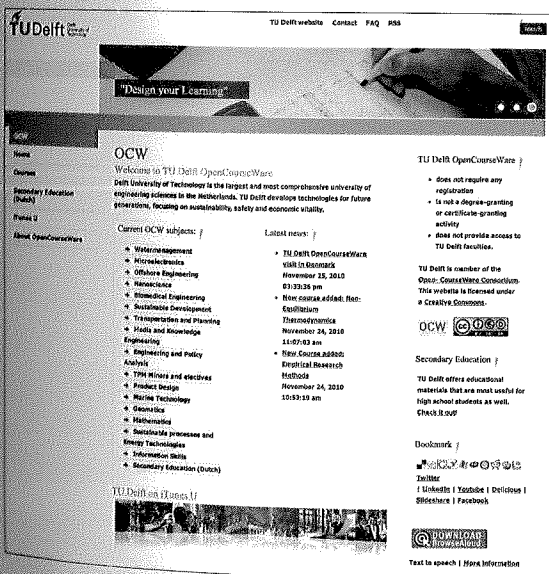
Toen de financiering van het OpenER-project in 2008 afliep, heeft de OU besloten om het OpenER-aanbod te handhaven en waar mogelijk enigszins uit te breiden. Daarnaast is een werkgroep met voorstellen gekomen voor een haalbare **overall OER-strategie**, in het volle bewustzijn van de eerder genoemde risico's voor een instelling als de OU. Dit heeft geleid tot een **behoedzame aanpak**, waarin we stap-voor-stap over een reeks van jaren gaan toewerken naar een volwaardig OER-perspectief. Momenteel zitten we in de fase van uitvoering van twee omvattende **pilots**, voor de kennisdomeinen **Onderwijs-wetenschappen** en **Informatica**. Het **accent** ligt hierbij op het ontwikkelen en aanbieden van **nieuwe open leerdiensten** rondom de leermaterialen, waarvan in eerste instantie nog slechts een beperkt deel open

toegankelijk zal zijn. Dit complex aan activiteiten kende de werktitel StOER (Strategie OER) maar loopt momenteel onder de titel **OpenU** (zie URL / ontwikkel release OUNL-OpenU).

Hiernaast zijn de volgende OER-activiteiten bij de OU nog relevant:

- In 2010 en de eerste helft van 2011 voeren we een **studie** uit naar **business modellen voor OER** in een bredere context dan die van de OU, maar ook gericht op mogelijke toepassing (op termijn) bij de OU. Deze studie onder de naam **OER-NED** wordt gefinancierd door de Projectdirectie Leren & Werken (zie Helsdingen et al. 2010 voor een eerste deelrapportage).
- Onze **Faculteit Informatica** participeert, samen met onder meer de collega's van de UOC in Barcelona, in de **Free Technology Academy**, waarin men cursussen op masterniveau kan volgen over **open source** en open standaarden, allemaal online toegankelijk als OER (URL FTAcademy).
- Begin 2010 hebben de OU en de TU Delft zich gelijktijdig gemeld op **iTunes U** van Apple met een aanbod van **videoproducties**, dat inmiddels flink is aangegroeid (URL iTunes U).

Naast de OU zijn ook andere instellingen voor hoger onderwijs actief geworden met OER, waarvan de zojuist genoemde **TU Delft** de eerste was in **2007**. Het doel was vooral de internationale reputatie en oriëntatie van de TU Delft te versterken en beter voorbereide studenten uit andere landen aan te trekken (URL TUDelft-OCW). Begonnen met **OpenCourseWare** cursussen op **master-niveau** (Engelstalig), is het aanbod inmiddels uitgebreid naar **bachelor-cursussen** (ook Engelstalig), op een breed scala aan vooral technische onderwerpen. Daarnaast zijn er nu ook cursussen voor leerlingen uit het **voortgezet onderwijs** (in het Nederlands). Ook de universiteiten van **Wageningen** en **Leiden** zetten eerste stappen in de hoek van OER, cq. OCW, terwijl onlangs bekend is geworden dat **Groningen** één miljoen euro in een OER-initiatief zou willen steken. En **SURFFFOUNDATION** heeft een **Special Interest Group** voor OER in de maak.

In het HBO kunnen we verwijzen naar de **Netwerk Open Hogeschool (NOH)**, waar OER één van de innovatieve kenmerken is. Het is merkwaardig dat er in Nederland wel al ruim 25 jaar open universitair onderwijs bestaat (met de OU), maar geen nationale voorziening voor open onderwijs op HBO-niveau. In die leemte wil het NOH-initiatief voorzien.

We hebben vanuit de OU *vanaf 2007* gewerkt aan dit nieuwe concept met de volgende kenmerken:

- zoveel mogelijk inzetten op *OER* voor de leermaterialen
- gebruik maken van *blended learning*, werkplekleren en *leergemeenschappen*
- *praktijkgericht* opereren in *onderzoek* (de lectoraten!) én via gerichte samenwerking met *bedrijven*
- mikken op landelijke samenwerking in een '*open*' netwerk met *partnerhogescholen*, met een operationele leerinfrastructuur die wordt benut bij de regionale exploitatie
- *NVAO-geaccrediteerd* en publiek bekostigd.

De exploitatie van de eerste bacheloropleiding is binnenkort voorzien. Deze *NOH-Informatica* opleiding is ontwikkeld in een intensieve samenwerking met Fontys Hogescholen, Haagse Hogeschool, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) en Hanzehogeschool Groningen. De *HBO-Rechten* opleiding van de OU, die ook op het punt van starten staat, gaan we onderbrengen in de NOH. En een *NOH-Bedrijfskunde* opleiding zit in de procedure voor nieuwe opleidingen. De komende jaren zal dit worden gevolgd door nog weer andere NOH-opleidingen, op basis van een analyse van de behoeften in de Nederlandse kennis-samenleving. Merk op dat met het OER-kenmerk een belangrijk deel van de leermaterialen niet slechts beschikbaar zal zijn binnen de NOH-opleidingen, maar voor een ieder die er gebruik van wenst te maken.

Echter en ten slotte, het Nederlandse initiatief waar internationaal de grootste belangstelling en nieuwsgierigheid naar uitgaat, is het in december 2008 door toenmalig OCW-minister Ronald Plasterk gelanceerde *nationale Wikiwijs Programma*. Maar daarover hierna meer ....

NATIONALE STRATEGIEËN VOOR OER?

India was het eerste land dat zich heeft uitgesproken voor het nationaal inzetten van OER. India kent een *National Knowledge Commission (NKC)*, een high-level adviesorgaan voor de minister-president. NKC brengt rapporten uit, waarvan de aanbevelingen bijna altijd door de regering worden opgevolgd, inclusief de bijbehorende financiering. Onderwijs heeft bijzonder hoge prioriteit op de NKC agenda, waarbij de nadruk ligt op expansie, excellentie en rechtvaardigheid. *Report to the Nation 2007* adresseert een elftal kennisthema's waaronder *Open and Distance Education (ODE)* en *Open Educational Resources (OER)*. Een tweetal citaten uit het hoofdstuk over OER (National Knowledge Commission 2007; NKC-India-2007):

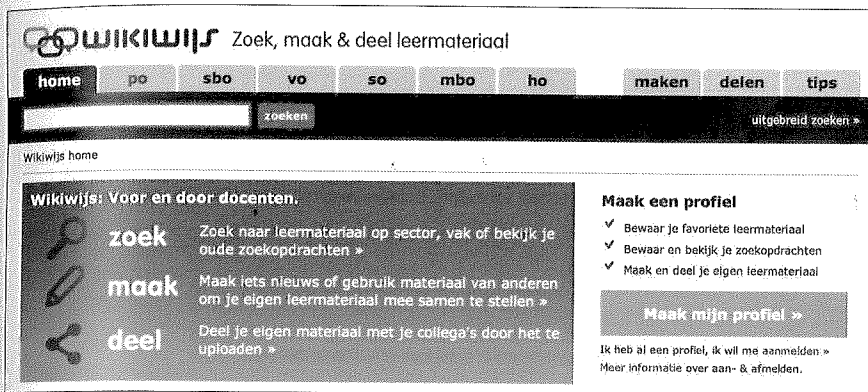
"Our success in the knowledge economy hinges to a large extent on upgrading the quality of, and enhancing the access to, education. One of the most effective ways of achieving this would be to stimulate the development and dissemination of quality Open Access (OA) materials and Open Educational Resources (OER) through broadband internet connectivity. This would facilitate easy and widespread access to high quality educational resources and drastically improve the teaching paradigm for all our students."

"The content in the repositories should be multimedia, interactive and available in different regional languages. These projects should cover a wide range of subjects mentioned above. To speed up the creation, adaptation, and utilization of OER, it is necessary to launch a 'National E-content and Curriculum Initiative'."

Hoewel de status van uitvoering van deze aanbevelingen niet precies duidelijk is, kan toch worden opgemerkt dat India zich hiermee in de *voorhoede* heeft genesteld van landen met een *opkomende nationale OER-strategie*. Zie Vijay Kumar (2009) voor meer achtergrond en inzicht in het gebruik van OER in India's nationale ontwikkeling.

Datzelfde kan je zeggen over *Nederland*, dat - wellicht ook geïnspireerd door India - na een advies van de *Onderwijsraad* in september 2008 heeft besloten om een nationaal programma voor OER op te zetten. Ongetwijfeld heeft het '*gratis schoolboeken*' dossier daar ook nog wel voor een stukje aanleiding

gezorgd. Gelanceerd door OCW in december 2008 onder de naam Wikiwijs en kamerbreed gesteund in het voorjaar van 2009, is het door Kennisnet en de Open Universiteit opgestelde **Programmaplan Wikiwijs 2009-2011**... in augustus 2009 goedgekeurd door de minister. Wikiwijs is een ambitieus en complex programma dat beoogt in alle onderwijssectoren OER en de OER-aanpak leidend te laten worden. Wikiwijs biedt een open platform dat **primair** is bedoeld voor **docenten**, om leermaterialen te kunnen zoeken, maken en delen (URL Wikiwijs):

- voor **Wikiwijs Zoeken** worden zoveel mogelijk leer materialen ontsloten vanuit allerlei bronnen voor alle denkbare vakgebieden en voor alle onderwijssectoren, van primair tot universitair niveau; dit betreft vanzelfsprekend de open leer materialen, maar ook 'gesloten' leer materialen worden in ieder geval toegankelijk gemaakt
- met **Wikiwijs Maken** kun je materiaal 'uploaden' of verschil-

lende leer materialen combineren tot nieuw leer materiaal; ook zelf leer materiaal ontwikkelen wordt met bepaalde applicaties ondersteund

- binnen **Wikiwijs Delen** kun je alles wat je hebt gemaakt delen met collega's nadat je het leer materiaal vindbaar hebt gemaakt.

Wikiwijs is geen doel op zich, maar bedoeld om gebruik en ontwikkeling van open leer materialen te bevorderen en zo de **kwaliteit** van het onderwijs te verhogen. Ook biedt het betere mogelijkheden voor differentiatie en **onderwijs-op-maat**. En Wikiwijs is een instrument dat kan bijdragen aan de verbetering van de positie en de **professionalisering** van de docent.

Totnogtoe heeft de **focus** vooral gelegen bij het voortgezet en - in iets mindere mate - bij het primair onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs. Vanaf dit najaar is ook het hoger onderwijs in beeld gekomen, waarbij het wel helpt dat SURFFOUNDATION met een *Special Interest Group* voor OER start. Er zijn tal van relevante organisaties in positieve zin betrokken bij Wikiwijs, waardoor **synergie** ontstaat met verwante activiteiten en er in beginsel veel meer kan worden bereikt dan wanneer die samenwerking er niet zou zijn.

Wikiwijs is een **meerjarig programma**. Het eerste plan loopt begin 2011 af en er is al veel bereikt, hoewel - begrijpelijk - niet op alle fronten. Het vervolgplan voor **2011-2013** wordt binnenkort ingediend. Overigens is het goed om op te merken dat Wikiwijs zich in deze startperiode richt op docenten, maar dat alle content en voorzieningen natuurlijk wel **toegankelijk** zijn voor **een ieder** die het Wikiwijs portaal bezoekt. Dat kan tot niet bedachte maar wel degelijk zeer relevante inzet van Wikiwijs leiden, zeker bij studenten in het hoger onderwijs en bij **leven-lang-leerders**, met name in de verbinding tussen formeel en **informeel leren**.

Alles bij elkaar is Wikiwijs een interessant initiatief waarmee - zoals gezegd - Nederland zich in de kijker heeft geplaatst als een land met een **opkomende nationale OER-strategie**.

De **Verenigde Staten** is mogelijk een derde voorbeeld van zo'n land. Zojuist, in november 2010, heeft het *U.S. Department of Education* een lezenswaardig rapport uitgebracht onder de titel **Transforming American Education: Learning powered by Technology** (National Educational Technology Plan 2010; URL NETP-2010). Dit bevat een uiterst relevante boodschap waaronder een tamelijk optimistische visie ligt ten aanzien van de mogelijkheden van ICT om de vergaande ambitie van de Verenigde Staten met onderwijs voor hun samenleving te realiseren en een aantal grote knelpunten daarin aan te pakken (zoals bijvoorbeeld de productiviteit). OER komt in het rapport ook aan de orde. Hier past echter wel een kanttekening: waar in de draft van dit rapport (van maart 2010) nog stoer melding werd gemaakt van het voornemen van de **Obama regering** om **10 jaar lang 50M\$** beschikbaar te stellen **voor OER, ontbreken** in de defini-

tieve versie verwijzingen naar dergelijke investeringen en andersoortige uitgaven. Daarmee is het fraaie rapport voorlopig z'n mogelijke impact ontnomen. Uit betrouwbare bron hebben we echter vernomen dat er een belangrijke *aankondiging* van de Obama regering '*in de lucht hangt*' die betrekking heeft op de *OER-agenda*. We stellen vast dat de Verenigde Staten *nog niet* in het rijtje OER-kampioenen past, maar wachten de mogelijk goede berichten af, waarna het land alsnog z'n plek zou kunnen innemen.

6 Duurzame digitale openheid van het (hoger) onderwijs

Hoe nu is de digitale openheid in duurzame modellen te gieten? Iemand zal toch de rekening moeten betalen voor het onderwijs dat wordt genoten. Nu is het belangrijk om nog eens te onderstrepen dat het alleen maar aanbieden van open (gratis) leermaterialen nog geen onderwijs behelst. Daar horen, zoals eerder betoogd, de open leerdiensten bij, waarvoor dan betaald zou moeten worden. Desondanks zien we tot op de dag van vandaag een worsteling met een grote *onzekerheid* over de vraag of instellingen solo in staat zijn om goed werkende *business modellen voor OER* in te voeren, of - met andere woorden - een OER-aanpak in een *duurzaam perspectief* te plaatsen.

De in dit verband veel gehoorde uitspraak: '*Knowledge is a public good*', hiervoor ook opgenomen in de zesde conclusie van het Rapport van de *ICDE OER Task force* (Mulder & Rikers 2008), klinkt fair en roept de suggestie op een uitweg te wijzen. In een vooral principiële benadering is dat ook zo. Die lezen we bijvoorbeeld in de eerder genoemde *Cape Town Declaration* (URL CapeTown-declaration-2007) bij strategie nummer drie, die als volgt wordt uitgewerkt onder de titel *Open education policy*:

"Governments, school boards, colleges and universities should make open education a high priority.

Ideally, taxpayer-funded educational resources should be open educational resources.

Accreditation and adoption processes should give preference to open educational resources.

Educational resource repositories should actively include and highlight open educational resources within their collections."

En inderdaad, de tweede uitspraak klinkt alleszins redelijk, maar deze wordt verderop bovendien in een wat bredere financiële context geplaatst:

"These strategies represent more than just the right thing to do.

They constitute a wise investment in teaching and learning for the 21st century.

They will make it possible to redirect funds from expensive textbooks towards better learning."

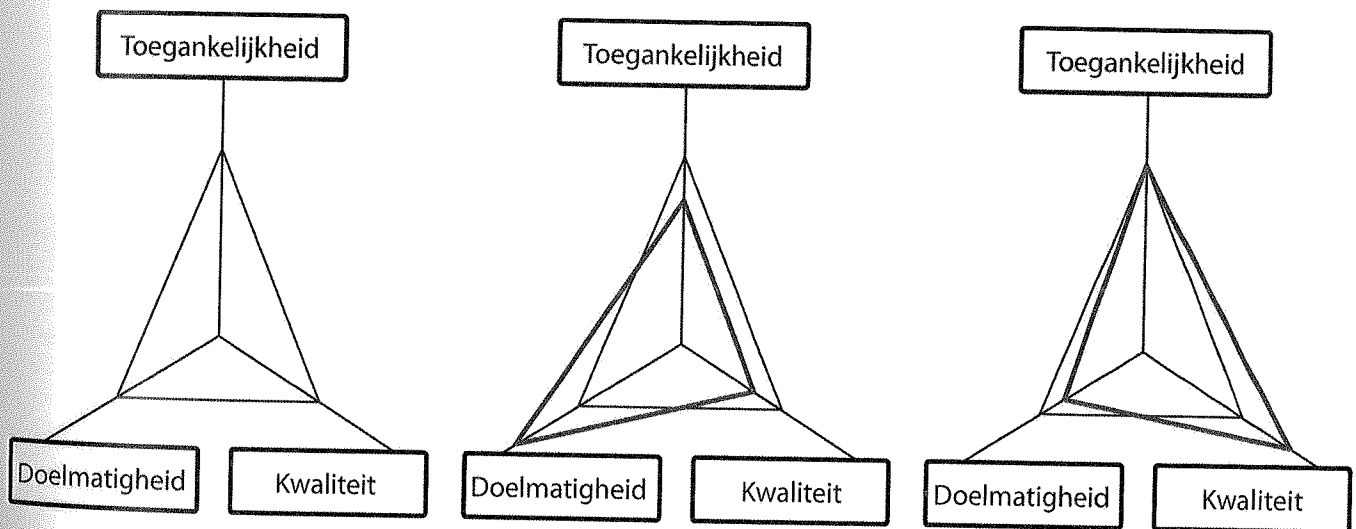
Hal Plotkin (2010) voegt hier het *cost-efficiency* argument aan toe, in combinatie met *kwaliteitsverbetering*:

"OER offer higher education governance leaders a cost-efficient method of improving the quality of teaching and learning while at the same time reducing costs imposed on students related to the purchase of expensive commercial textbooks and learning materials."

En daarmee komen we in de buurt van de *Iron Triangle* van *John Daniel*, een soort onwrikbare driehoek waarvan de drie zijden worden gevormd door *Access, Quality en Cost*. Ik zal niet vooruitlopen op de heldere uitleg die hij zelf hier vanmiddag aan zal geven, dat kan hij als geen ander. Maar ik wil u wel een *driedimensionale variant* laten zien van zijn model.

Op de site van het ministerie van OCW lezen we dat de directie Hoger Onderwijs (en Studiefinanciering) de *kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid* van het onderwijsaanbod in het hoger onderwijs en onderzoek *garandeert en bevordert* (URL MinOCW-HO). Daarmee wordt een drievoudige *overheidsverantwoordelijkheid* voor het hoger onderwijs aangegeven (NB: hetzelfde geldt voor de andere onderwijssectoren).

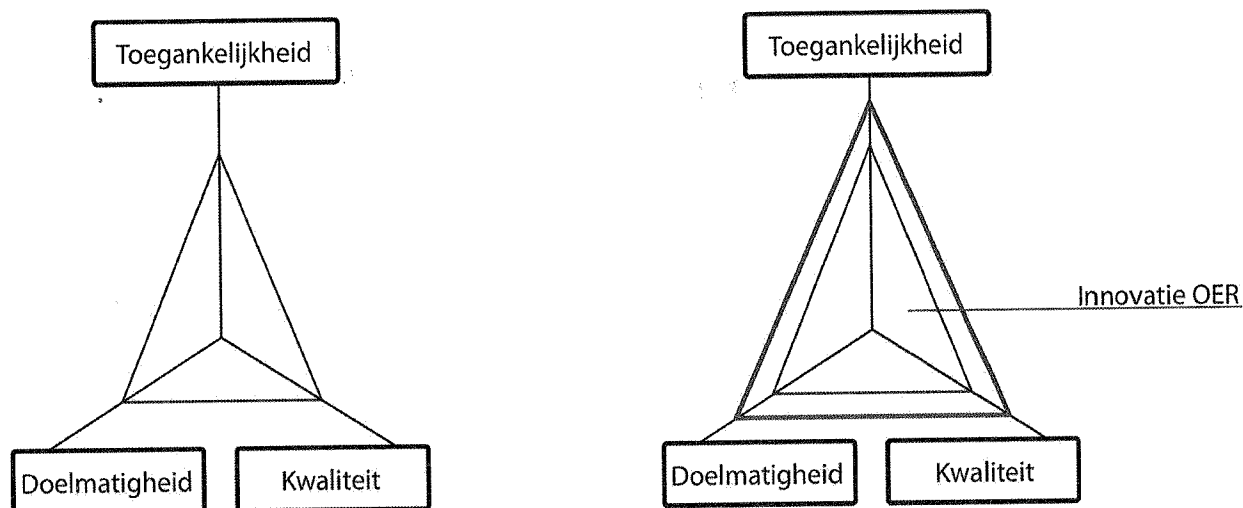
In Figuur 3 links worden de *prestaties* (modelmatig) van het *Nederlandse hoger onderwijs* op een bepaald moment getoond met waarden langs de drie assen voor de kwaliteit, de toegankelijkheid en de doelmatigheid. Deze worden onderling verbonden door een driepuntsvlak. Stel, men wil hierin verbetering aanbrengen, in eerste instantie op de doelmatigheidsprestatie. Midden in Figuur 3 zien we een voorbeeld, waarbij de doelmatigheid inderdaad groter wordt (in waarde toeneemt), maar waar dit ten koste gaat van de kwaliteit en de toegankelijkheid die beide minder worden. De *hypothese* luidt dat het verbeteren van de prestatie op één dimensie onvermijdelijk *ten koste* zal gaan van de prestaties op één van de twee of alle twee de andere dimensies, althans bij *ongewijzigde omstandigheden en voorwaarden*. Rechts in Figuur 3 wordt een ander voorbeeld getoond waarbij de kwaliteit groeit maar tegelijkertijd de doelmatigheid afneemt terwijl de toegankelijkheid min of meer gelijk blijft.

Figuur 3 Prestaties (modelmatig) van het Nederlandse hoger onderwijs langs de drie assen kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid

Links: Startsituatie / Midden: doelmatigheid groter / Rechts: kwaliteit hoger
(bij ongewijzigde omstandigheden en voorwaarden)

Als nu de omstandigheden en voorwaarden wél veranderen, dan kan het patroon uit Figuur 3 er anders gaan uitzien. Een ingrijpende *stysteeminterventie* met *OER* is een voorbeeld van een innovatie die het mogelijk maakt dat op *alle* drie de dimensies de *prestaties omhoog* gaan. De kwaliteit is immers gediend met OER omdat er veel meer deskundigen én gebruikers betrokken raken bij het ontwikkelen van leermaterialen, en er tevens veel wordt beoordeeld, gecorrigeerd en gereviseerd. De toegankelijkheid van de leermaterialen is maximaal bij volledige online beschikbaarheid. De doelmatigheid, ten slotte, wordt bevorderd doordat vermeden kan worden dat verschillende onderwijsinstellingen hun eigen cursus voor een zelfde onderwerp volledig zelf gaan ontwikkelen. Figuur 4 toont dit patroon.

Figuur 4 Prestaties (modelmatig) van het Nederlandse hoger onderwijs langs de drie assen kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid
Links: Startsituatie / Rechts: in een OER-situatie

Een en ander betekent dat het werken in een *OER-situatie* de overheid *niet méér geld* hoeft te kosten. Het lijkt slechts een kwestie van een beperkte *reallocatie* van middelen, waarna de overheid haar verantwoordelijkheid voor het onderwijs nog beter kan waarmaken. Op deze wijze vult de overheid ook haar *verantwoordelijkheid* in voor de *duurzaamheid* van een onderwijsstelsel dat werkt met OER en kan worden voorkomen dat iedere instelling zich afzonderlijk moet buigen over het duurzaam maken van haar eigen OER-aanpak.

Zonder dat laatste helemaal te willen afzweren, lijkt de conclusie hier dus onontkoombaar dat het de overheid is die kan en moet worden aangesproken op haar *overall verantwoordelijkheid* voor kwaliteit, toegankelijkheid en doelmatigheid, maar nu ook met inbegrip van duurzaamheid. Wikiwijs laat - denk ik - zien dat *het loont* om van overheidswege te investeren ten behoeve van de introductie van OER. Hier kunnen we gevoeglijk op aanvullen dat het óók loont als de overheid haar verantwoordelijkheid voor het gehele onderwijsstelsel markeert door *gericht middelen* in te zetten voor een brede *implementatie van OER* in alle onderwijssectoren. Zoals gezegd, daar is geen extra budget voor nodig. Wel moeten sommige geldstromen enigszins anders gaan lopen. En we kunnen met onmiddellijke ingang al beginnen, door programma- en projectsubsidies van de overheid met een component leermaterialen een OER-conditie mee te geven, zo simpel ligt het ...

7 UNESCO leerstoelen voor OER

UNESCO is verschillende keren in mijn betoog genoemd: bij de introductie van de term OER in 2002, bij het samen met de EADTU georganiseerde OER Seminar in Parijs in maart 2009, bij de UNESCO World Conference on Higher Education in juli 2009, en bij het samen met COL georganiseerde OER Policy Forum

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

Open Universiteit
www.ou.nl

UNESCO Chair in
Open Educational
Resources

op 1 december jl. in Parijs. Daar kan nu aan worden toegevoegd dat er *twee UNESCO OER leerstoelen* zijn erkend, één bij onze zusterinstelling in *Canada*, Athabasca University (Dr. Rory McGreal) en één bij ons, de Open Universiteit in *Nederland*. En ik heb het voorrecht die leerstoel bij de OU te mogen bekleden, met bijgaand logo.

Over die leerstoel valt heel wat te vertellen, maar daar wil ik hier - gezien de beperkte tijd die er nog is - van afzien. De leerstoel richt zich met name op onderzoek en verkenningstudies naar *OER-strategieën*, en de *implementatie* en *impact* van OER, met name op nationaal niveau in ontwikkelingslanden.

Rondom de UNESCO-leerstoel hebben we een *netwerk* gecreëerd van:

- *elf open universiteiten* in verschillende delen van de wereld: China/Shanghai, India, Indonesië, Zuid Afrika, Nigeria, Tanzania, Ecuador, Canada/Athabasca, de UK, Spanje/Barcelona en Portugal
- een aantal *internationale organisaties*: Open CourseWare Consortium, EADTU, COL, ACDE (African Council for Distance Education) en AAOU (Asian Association of Open Universities).

Verder gaan de twee UNESCO OER leerstoelen nauw samenwerken.

Het *overall ontwikkeldoel* van de leerstoel is als volgt gespecificeerd:

*"to underpin and give guidance to the exploration,
introduction, implementation and exploitation of Open Educational Resources,
in the full spectrum of education (from primary to higher education;
from formal through informal learning),
in a variety of societies (developed, emerging, and developing economies;
with the cultural diversity manifest around the globe),
at the national (or regional) level."*

Uit deze beschrijving moge blijken dat ook de in *Nederland* te ondernemen onderzoeksactiviteiten, bijvoorbeeld in OER-NED, gerelateerd aan Wikiwijs of aan de OER-agenda van de OU, tot de *scope* van de leerstoel worden gerekend.

8 Ten slotte

Deze rede begon als een *lofzang* op het concept *Open*. De klassieke openheid van Open Universiteiten kan een *gouden combinatie* vormen met de moderne digitale openheid. Die combinatie is niet alleen bepalend voor het complete spectrum van toekomstig open hoger onderwijs, maar ook - in mengvormen met gesloten componenten - voor een modernisering van het reguliere hoger onderwijs. Waarmee de Nederlandse of meer in het algemeen de westerse kennissamenleving is gediend ... Maar waarmee ook de perspectieven op ontwikkeling in grote delen van de wereld via onderwijs kansrijker kunnen worden ... *Open Educational Resources* spelen hierin een *centrale rol*. De OER-beweging brengt nu - na tien jaar progressie en onderhand expansie - bevolegheid en degelijkheid, idealisme en pragmatisme, concepten en instrumenten bij elkaar. De *Dutch OER Case* met Wikiwijs als belangrijke drager wordt in het internationale veld gezien als een inspirerend en leerzaam voorbeeld. De vraag waar velen mee worstelen, namelijk hoe een *OER-aanpak* in een *duurzaam perspectief* kan worden geplaatst, hebben we vanmiddag niet sluitend beantwoord, maar wel besproken vanuit een in de huidige tijdgeest wat onverwachte invalshoek, namelijk de *verantwoordelijkheid van de overheid*, met wellicht verrassende eerste conclusies. *To be continued*, lijkt me ...

Literatuur

- Carson, S. (2009), 'The unwallled garden: growth of the OpenCourseWare Consortium, 2001–2008', *Open Learning*, Vol. 24, No. 1, pp. 23-29 (URL OpenLearning-SpecialIssue).
- D'Antoni, S. (2009a), 'Introduction', in: D'Antoni, S., & Savage, C. / eds. (2009), *Open Educational Resources: Conversations in cyberspace*, pp. 17-26. Paris: UNESCO Publishing (URL UNESCO-D'Antoni).
- D'Antoni, S. (2009b), 'Open Educational Resources: the way forward', in: D'Antoni, S., & Savage, C. / eds. (2009), *Open Educational Resources: Conversations in cyberspace*, pp. 161-172. Paris: UNESCO Publishing (URL UNESCO-D'Antoni).
- D'Antoni, S. (2009c), 'Open Educational Resources: reviewing initiatives and issues', *Open Learning*, Vol. 24, No. 1, pp. 3-10 (URL OpenLearning-SpecialIssue).
- Gourley, B., & Lane, A. (2009), 'Re-invigorating openness at The Open University: the role of Open Educational Resources', *Open Learning*, Vol. 24, No. 1, pp. 57-65 (URL OpenLearning-SpecialIssue).
- Helsdingen, A., Janssen, B., & Schuwer, R. (2010), 'Business Models in OER, a Contingency Approach', in: *Open ED 2010 Proceedings*. Barcelona: UOC, OU, BYU (URL OpenEd-2010-Helsdingen).
- McAndrew, P., Scanlon, E., & Clow, D. (2010), 'An Open Future for Higher Education', *EDUCAUSE Quarterly*, Vol. 33, No. 1 (URL EDUCAUSE-McAndrew).
- Mulder, F. (2006), *The advancement of Lifelong Learning through Open Educational Resources in an open and flexible (self)learning context*. Heerlen: Open Universiteit (Dies address, see URL OUNL-dies-2006).
- Mulder, F., & Rikers, J. / eds. (2008), *A Golden Combi?! – OER and Open, Flexible and Distance Learning*. Final Report ICDE Global Task Force on OER. Oslo: ICDE (URL ICDE-OERTF).
- Mulder, F., & Vincent, D. (2005), *Widening participation in Higher Education through an e-Learning Infrastructure and Open Educational Resources*. Presentation 2nd ASEAN-EU Rectors Conference, 17 November 2005, Leuven, Belgium.
- National Educational Technology Plan (2010), *Transforming American Education: Learning Powered by Technology*. Washington, D.C.: U.S. Department of Education / Office of Educational Technology (Nov. 2010; URL NETP-2010).
- National Knowledge Commission (2007), *Report to the Nation 2007*. New Delhi: Government of India (URL NKC-India-2007).
- OECD (2007), *Giving Knowledge for Free: the emergence of Open Educational Resources*. Paris: OECD (URL OECD-OER-2007).
- Plotkin, H. (2010), *Free to Learn. An Open Educational Resources Policy Development Guidebook for Community College Governance Officials*. San Francisco: Creative Commons (URL CC-Plotkin).
- Programmaplan Wikiwijs 2009-2011-...* (2009). Zoetermeer / Heerlen: Stichting Kennisnet / Open Universiteit (URL Wikiwijs-Programmaplan).

Schuer, R., & Mulder, F. (2009), 'OpenER, a Dutch initiative in Open Educational Resources', *Open Learning*, Vol. 24, No. 1, pp. 67-76 (URL [OpenLearning-SpecialIssue](#)).

Smith, M.S. (2009), 'Opening Education', *Science*, Vol. 323, No. 5910, pp. 89-93 (URL [Science-Smith](#)).

Van Dorp, K.-J. (2009), *EADTU-OER: From emerging Practice to European Policy and networked Multiplication*. Presentation M-2009 [ICDE / EADTU World Conference], 7-10 June 2009, Maastricht, The Netherlands (URL [M-2009-VanDorp](#)).

Vijay Kumar, M.S. (2009), 'Open Educational Resources in India's national development', *Open Learning*, Vol. 24, No. 1, pp. 77-84 (URL [OpenLearning-SpecialIssue](#)).

West, P., & Daniel, J. (2009), 'The Virtual University for Small States of the Commonwealth', *Open Learning*, Vol. 24, No. 1, pp. 85-95 (URL [OpenLearning-SpecialIssue](#)).

Wiley, D. (2010), 'The Open Future: Openness as Catalyst for an Educational Reformation', *EDUCAUSE Review*, Vol. 45, No. 4, pp. 14-20 (URL [EDUCAUSE-Wiley](#)).

Wiley, D., & Gurrell, S. (2009), 'A decade of development...', *Open Learning*, Vol. 24, No. 1, pp. 11-21 (URL [OpenLearning-SpecialIssue](#)).

URLs

Anadolu-OCW: <http://yunusemre.anadolu.edu.tr/Eng/Sayfalar.aspx?id=2>

Berlin-declaration-2003: http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlin_declaration.pdf

CapeTown-declaration-2007: <http://www.capetowndeclaration.org/read-the-declaration>

CC-Plotkin: http://wiki.creativecommons.org/Free_to_Learn_Guide

COL: <http://www.col.org>

COL-UNESCO-OER: <http://oerworkshop.weebly.com>

EADTU: <http://www.eadtu.nl>

EADTU-Heerlen-2004: <http://www.eadtu.nl/files/Heerlen%20Message.pdf>

EADTU-MORIL: <http://moril.eadtu.nl/>

EADTU-OERHE: <http://www.eadtu.nl/oerhe/>

EADTU-UNESCO: <http://www.eadtu.nl/e-xcellenceplus/files/Report%20UNESCO-EADTU%20QA%20and%20OER%20aggregated%207-05-09.pdf>

EDUCAUSE-McAndrew: <http://www.educause.edu/EDUCAUSE+Quarterly/EDUCAUSEQuarterlyMagazineVolum/AnOpenFutureforHigherEducation/199388>

EDUCAUSE-Wiley: <http://www.educause.edu/EDUCAUSE+Review/EDUCAUSEReviewMagazineVolume45/OpennessasCatalystforanEducati/209246>

FTAcademy: <http://ftacademy.org/about>

Hewlett-Foundation: <http://www.hewlett.org/programs/education-program/open-educational-resources>

ICDE: <http://www.icde.org/>

ICDE-SCOP-2007: <http://www.ou.nl/eCache/DEF/80/127.html>

ICDE-OERTF: http://www.icde.org/Final+Report+from+the+OER+Task+Force.9UFRzG4_ips

iTunesU: <http://www.apple.com/education/itunes-u/>

M-2009: <http://www.ou.nl/eCache/DEF/80/137.html>

M-2009-Maastricht: http://www.ou.nl/Docs/Campagnes/ICDE2009/M-2009_Maastricht_Message.pdf

M-2009-VanDorp: http://www.ou.nl/Docs/Campagnes/ICDE2009/Papers/Final_Paper_559van%20Dorp.pdf

MinOCW-HO: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/organisatie/organogram/dg-hoger-onderwijs-beroepsonderwijs-wetenschap-en-emancipatie>

MIT-OCW: <http://ocw.mit.edu>

NETP-2010: <http://www.ed.gov/technology/netp-2010>

NKC-India-2007: <http://knowledgecommission.gov.in/reports/report07.asp>

OECD-OER-2007: <http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/browseit/9607041E.PDF>

OCW-Consortium: <http://www.ocwconsortium.org>

OpenEd-2010: <http://openedconference.org/2010/>

OpenEd-2010-Helsdingen: <http://openaccess.uoc.edu/webapps/o2/handle/10609/5039>

OpenLearning-SpecialIssue: <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=g909097565~db=all>

OUNL: <http://www.ou.nl>

OUNL-dies-2006: http://www.ou.nl/Docs/dies%20natalis/Redes_Dies_2006.pdf

OUNL-dies-2009: <http://www.ou.nl/Docs/dies%20natalis/Redeboek%202009.pdf>

OUNL-OpenER: <http://www.opener.ou.nl> of <http://www.ou.nl/gratis>

OUNL-OpenU (ontwikkel release): <http://portal.ou.nl/>

OUNL-Spinoza: <http://www.spinoza.ou.nl/> of <http://www.ou.nl/eCache/DEF/2/24/308.html>

OUUK-OpenLearn: <http://openlearn.open.ac.uk>

Science-Smith: <http://www.sciencemag.org/content/323/5910/89.abstract>

TU Delft-OCW: <http://ocw.tudelft.nl/>

UNESCO-D'Antoni: http://oerwiki.iiep-unesco.org/index.php?title=Open_Educational_Resources:_Conversations_in_Cyberspace

UNESCO-OER-CI: http://portal.unesco.org/ci/en/ev.php-URL_ID=30822&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

UNESCO-OER-wiki: http://oerwiki.iiep-unesco.org/index.php?title=Main_Page

UNESCO-WCHE-2009: <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/higher-education/reform-and-innovation/world-conference-on-higher-education/>

UNESCO-Communiqué: <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001832/183277e.pdf>

Wikipedia: <http://www.wikipedia.org/>

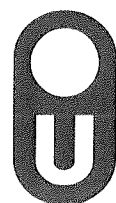
Wikiwijs: <http://www.wikiwijs.nl>

Wikiwijs-Programmaplan: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2009/08/04/bijlage-programmaplan-wikiwijs-2009-2011.html>

10 december 2010

RECTORAATSOVERDRACHT

Open Universiteit
www.ou.nl

Inhoud

- 5 Open ...**
Fred Mulder
- 27 The power of open educational content for developing countries**
Sir John Daniel
- 31 Mind UNESCO**
Greetje van den Bergh
- 33 De OER student**
Rikki Dijkman
- 37 Tien jaar besturen**
Annie Brouwer-Korf
- 41 Fred Mulder, een Open Boek !?!**
Theo Bovens
- 43 Slottoespraak en afsluiting**
Anja Oskamp